

L'ESCUMA DE LES LLETRES

LLUÍS A. BAULENAS

Quan tots serem gitanos

Eugeni Casanova (Lleida, 1958), periodista, filòsof, doctor en filologia catalana i viatger, acaba de publicar *Els gitanos catalans a França* a Pagès Editors. Amb aquesta temàtica va conformar la seva tesi doctoral. I ara tenim la sort que ja està a la venda. El llibre d'Eugeni Casanova, com tots els seus, és aclaparador, total. Et passa per damunt com una mena de bulldòzer encaminat a deixar ben clar el que et vol dir. I, per fer-ho, ja t'ho diu d'entrada. "Viatger incansable –et diu–: això que t'explicaré no és fruit de cap debat acadèmic. Ho he viscut. Ho he vist. Ho he sentit". I aquí en teniu el resultat, que tot sol crida l'atenció sense haver de donar gaire opinió. Una mica semblant al seu treball impressionant publicat fa tretze o catorze anys, també a can Pagès, *Viatge a les entranyes de la llengua*, una descripció sobre el terreny de la realitat de la nostra llengua. La qüestió era més delicada i aquí sí que s'hi va ficar de ple, donant opinió (la llengua està molt més malament del que el discurs oficial vol reconèixer).

Fidelitat lingüística

Els gitanos catalans de França ens descobreix una realitat no pas amagada sinó directament desconeguda. La història de la pervivència del català, amb tota la voluntat, per part dels gitanos escampats per França ens demostra que una llengua sobreviu perquè els seus parlants volen parlar-la. Aquests gitanos francesos (sovint, de generacions) provenen del Principat, del Rosselló, i han mantingut el català com a signe diferenciador. De fet, en molts casos, ni tan sols són conscients que parlen català, diuen que parlen gitano, per diferenciar-se dels francesos, que parlen paio. A Perpinyà, avui en dia, els únics que parlen català amb normalitat són els gitanos. I d'aquí unes quantes generacions (tot i que Casanova remarca que comencen a patir els efectes de l'aculturació) potser seran els únics que el parlaran, en general. La consciència lingüística és bàsica, però no n'hi ha prou. Tenim l'exemple d'Irlanda: la independència va arribar-hi massa tard. Els anglesos ja l'havien devastat culturalment. I la situació de la llengua irlandesa ja sabem quina és: simbòlica, mantinguda en vida de manera gairebé artificial i folklòrica. Gran feina, com sempre, la d'Eugeni Casanova. ♦

HULTON ARCHIVE

El destí d'Aquil·les

JOAN GARÍ

La Guerra Civil Espanyola és ja la guerra dels nets. Sempre ha sigut la guerra dels nets, perquè els fills dels combatents

–els fills, sobretot, dels vençuts–, sepultats sota l'horror institucional del franquisme, van haver de romandre en silenci durant quatre llargues dècades i l'adveniment de la democràcia no els va tornar més loquaços. Amb els anys, amb la prolongació del costum democràtic, són els nets els qui han hagut de recuperar la memòria dels qui van ser derrotats i van pagar aquesta gosadia amb la mort, amb l'exili o amb la presó.

No és estrany que Javier Cercas, setze anys després de *Soldados de Salamina*, haja tornat a abordar la qüestió bèl·lica per ocupar-se, en *El monarca de las sombras*, de la recuperació de la història de Manuel Mena, el seu oncle avi mort a la Batalla de l'Ebre. La temeritat del seu propòsit

EL MONARCA DE LAS SOMBRAS
JAVIER CERCAS
LITERATURA
RANDOM HOUSE
288 PÀG. / 20,90 €

era evident, però. Si en la novel·la del 2001 la rellevància atorgada a la figura de Sánchez Mazas va ocasionar-li alguna estentòria acusació d'"equidistant", ara devia témer-se reaccions semblants quan se sabera que Mena va lluitar a favor de Franco. No tenia ni 17 anys i l'oncle de Cercas ja havia ingressat en la Tercera Bandera de Falange de Càceres; després, format com a alferes provisional, s'incorporaria al primer Tabor de Tiradors d'Ifni. A pesar dels seus dubtes, va morir falangista, com Sánchez Mazas.

Mena era una figura incòmoda en la família de Cercas. Tota la novel·la és l'escenificació –amb la barreja de realitat i ficció característica de l'autor– del seu dilema a propòsit de com abordar-la, i si li convenia i era "lícit" fer-ho. Quan per fi es decideix, embarca el cineasta David Trueba en el seu retorn a Ibañerando, el poble extremeño d'on ve la seua família. Ibañerando cau en zona nacional durant els primers dies de

l'Alzamiento i els nous rectors del municipi són, en gran part, la família Cercas, formada per camperols amb terres que donen suport de seguida als sublevats.

Fer costat als qui manaven

La dialèctica avi-net i la circumstància de l'emigració (els Cercas van fer cap a Girona quan Javier encara era molt menut) m'han fet pensar en un llibre recent que aborda la qüestió, *Un home que se'n va*, de Vicenç Villatoro, la magnífica perquisició que aquest autor engageja a la recerca de la memòria de Vicente Villatoro Porcel, el seu avi. També aquest burgès liberal, al seu poble andalús de Castro del Río, va haver d'escollir bàndol. L'elecció no era difícil: es tractava de fer costat als qui manaven o arriscar-se a conseqüències massa indesitjades. Com que a Castro del Río el poder l'ostentaven els anarquistes (Franz Borkenau va descriure la seua violenta acràcia en *The Spanish Cockpit*), Villatoro Porcel va formar part del Comitè del Front Popular. Represaliat pels guanyadors, als anys 50 la família va emigrar a Terrassa.

Ell linatge dels vençuts és el llinatge dels emigrants... però el dels vencedors també, si creixes a la regió equivocada. Cercas, com Villatoro, creu tindre un deute pendent amb el seu predecessor. I en fa literatura, és el seu ofici. A pesar de l'advertiment de Trueba ("¿De verdad vas a escribir otra novela sobre la Guerra Civil? ¿Pero tú eres gilipollas o qué?"), sap que el seu ofici no és el de l'historiador ni el del polític. Ell no ha d'explicar, ni contemporitzar, ni ordir cap coartada o cap venjança. Ell ha d'explicar-se, i les conclusions que en destil·le seran necessàriament íntimes. I per això *El monarca de las sombras* és un llibre que és llegeix amb interès: sent una història del tot privada, té un abast general –i generacional– evident.

Com l'Aquil·les de la *Iliada*, Manuel Mena va morir en combat. És millor ser l'Ulisses de l'*Odissea*, pensa Cercas, i "vivir una larga vida mediocre y feliz de lealtad a Penélope, a Ítaca y a uno mismo". Però no s'escull els avantpassats. Ells són la nostra carn i la nostra sang. Per això era inevitable acabar dedicant-hi una novel·la. Ara l'avi ja pot descansar tranquil. ♦

Passió incinerada

VÍCTOR OBIOLS

Amb contundència lúcida, Antònia Vicens defineix en l'epíleg el que mou el recull d'*Ouse*: "la força d'atracció que tenen els negats". Ho compremem de seguida, en obrir el llibre i trobar l'epígraf que expressa la tremenda càrrega simbòlica que conté el títol: "(El cos de Virginia Woolf va flotar 21 dies en les aigües del riu Ouse, abans de ser trobat)". I la poeta comença a dibuixar, en esbós nerviós i gràvid, puntillista i alhora abstracta, sintètica i alhora expansiva, elements biogràfics de presagi: "alabastres anunciadors... de la teva insaniat", i ja hi veiem la identificació: "jo sé / sensacions woolfianes ser / ella i mudar". I passem a la segona sec-

ció, on hi ha els *Altres rius*. Vicens, en el seu epíleg, replica: *Ouse (i altres amors)*, perquè, de fet, aquests són els temes de l'obra: amor, amors, identitat, límits i expansió de l'expressió poètica, memòria i passat. Tot amarat d'aquesta *fluvialitat*: "fangonosos fons... peixos estordits... aiguapous..."

Un croquis de vida

A les *Andanes* el viatge adquireix una dimensió cinematogràfica. Del mite del riu al mite del cel·luloide mental, ferroviari, que fa un trajecte entorn el passat i el jo. La memòria és un mètode (camí), que es fa pesant, i que excita sensacions que ja no existeixen, remou fantasmes. Les imatges mentals, i àdhuc les sensacions físiques, existeixen per mor d'una associació creada amb paraules.

OUSE
MIREIA VIDAL-CONTE
LABREU EDICIONS
90 PÀG. / 13 €

Heus aquí l'art poètica. L'eco que fa reverberar allò que conjurem quan el so ja ha cessat fa temps. Després Orlando serà retrobat/ada en apunts d'autoreferència. La citació final d'Alejandra Pizarnik ens porta Ofèlia, que "no cessa de passar pel mirall". Per què serà? Ens persegueix Ofèlia (aquí desdoblada, o doblada, en Virginia) en l'imaginari prototípic, la del quadre immarcescible de Millais, la de Rimbaud, que és brutal i neta, espacial i pura. *Ouse* és un croquis de vida, com senyals que deixen buits per completar, refusant la mania de la compleció, de l'exhaustivitat. El tren, el viatge i l'andana: cal res més per muntar un collage bressonià? Si existeixen cànon hermètics podem donar fe ací mateix de monodies críptiques. Tot això dona Mireia Vidal-Conte, amb el seu innegable preciosisme asintàctic. I retornem a Vicens, que ho sap ben dir: "cendres d'una passió incinerada". ♦